

Veress Endre: *Olasz egyetemeken járt magyarországi tanulók anyakönyve és iratai 1221—1864.* (Olaszországi Magyar Emlékek. Közrebocsátja a Római Magyar Történeti Intézet III.) Budapest, Akadémia, 1941. 8-r., CLX, 704 l.

Magyar diákok külföldi iskolázásának adatai nemcsak művelődés-, hanem irodalomtörténeti szempontból is nagyon jelentősek. A szárazaknak látszó adatok mögött szellemi áramlatok keletkezése és nálunk volt terjedése világosodik meg ismeretükből, élmények és személyes kapcsolatok az emberhez viszik közelebb a kutatót. Ezért a M. Tud. Akadémia már a hatvanas és hetvenes évek elején kiírt pályázataival sürgette ezek kutatását, Vass József, majd Fraknoi Vilmos ily irányú tevékenysége e pályázatokból indult el. Közleményeik még csak a hazánkban — elsősorban oklevelekből — kiböngészhető anyag rendszerezésére szorítkoztak. Abel Jenő sürgetésére végre éppen az Irodalomtörténeti Bizottság vállalta az egyetemek hiteles adatainak közzétételét s kiadásában jelent meg a *Magyarországi Tanulók Külföldön* négy jelentős kötete. Az érdeklődés akkor sem szűnt meg, mikor a vállalatot tovább nem folytathatták: Szilády Árontól Iványi Béláig sokan és sokat tettek e téren, s csak az utóbbi évtizedben is Asztalos Miklós göttingai vagy Relkovics Néda gráci bűvárkódásai érdekes szempontokkal gazdagították tudásunkat.

Az Olaszországban járt magyarok ismeretéért azonban legtöbbet Veress Endre tett. Több mint negyven esztendő lankadatlan buzgóságával és páratlan kitartással jegyezte, gyűjtögette és szedte rendbe az adatokat; a maga kezdeményezéséből, merészen megindított *Fonteseinek* lassanként főpapi támogatást sikerült megnyernie és az egymásután könyvpiacra került sorozatban a padovai egyetem, majd a római Coll. Hungaricum-Germanicum magyar tanulóinak jegyzéke és adatai — az anyakönyveknek és iratoknak ismertetése — belekerült. A világháború végén és után ez a vállalkozás is félbenmaradt, de nem akadt meg Veress Endre kutató kedve és munkatervének további kidolgozása. A M. Tud. Akadémia áldozatkészségéből most végre megjelenhetett ez az 54 iv terjedelmű, hatalmas kötet: olasz egyetemeken járt magyar tanulók kódexe. Tizenhárom olasz egyetemi város anyagát gyűjtötte össze és ismerteti benne, az egyetemek keletkezésének történeti rendjében. Föl lehetne vetni a kérdést, hogy magyar szempontból nem volna-e jobb sorrend, ha a szerint következnek a városok, hogy mikor, hová jutott el időrendben az első magyar diák. Ezt azonban pótolja a bevezetésben és ekkora anyagnál és ennyi adatnál nem is ez a lényeges: a szerző szempontjait a bírálónak tisztelnie kell. Több mint háromezer ember multjából nyüzsögnek itt az adatok és éppen Olaszország a magyarázata, hogy ezeknek javarésze nem jelentéktelen ember volt. Janus Pannóniustól Kovacsóczy Farkasig, Dudith Andrástól Oláh Miklósig a humanisták, Istváni Miklóstól Brodaricson vagy Sámbock Jánoson át Szamosközy Istvánig a történetírók, Bogáthy Miklós és Bornemisza Péter, Gyalui Torda Zsigmond és Somsich Lázár, Cybeleus-Hagymási Bálint, Kakas

István vagy, mondjuk, Ferenczfy Lőrinc érdekesnél érdekesebb nevek; találkozzunk Deseritzky Incével és Horányi Elekkel, Enyedi Györggyel és Istvánfi Pállal, hogy Pázmányt vagy Faludi Ferencet ne is említsük. Élükön ott áll a bolognai magyar dömés, Paulus Hungarus, akit még Szent Domonkos személyesen ismert, az első világhíres magyar tudós. Soraikban ott van a pálos Michael de Ungaria, akiről Gyöngyösi Gergely, a rendnek ugyancsak Olaszországot járt egyik krónikása elmondja, hogy Mátyás király jelenlétében sikerrel vitatkozott a szeplőtelen fogantatásról (1459). Azonos-e ez a Padovában 1752-ben járt Michael Gyöngyösinek Párizsban tanult hitszónokával, itt nem dönthetjük el. Az sem bizonyos, hogy a *Sermones* XIII-nek egész Európában ismert szerzője, Michael de Ungaria, akiről Veress szól, dominikánus volt-e, és a Bolognát járt döméssel egy-e Erről még sokáig lesz sub iudice lis: hiszen Eggerer András adatát is számítva, most már nem is két, hanem három, sőt talán négy Michaelt is ösmerünk s ez nem is valótlanszínű, mert a megnevezésekben Petrus Hungarus „legtöbbször csak valami Magyarországból jött Pétert jelent”. De így is egy adattal gazdagabb a kutatás mezeje. Egyetlen ilyen kikapott adat is, ime, mond valamit az irodalomtörténetnek. A kitünő bevezetés — maga is tíz ív — nagyon sok kultúr-történeti adatot hoz vagy érint. Csak példának említem meg a tanulás költségeinek vagy a magyarországi orvos-viszonyoknak érdekesen megvilágított kérdéseit, a nápolyi gályaraboknak — köztük Otrókocsi Főris Ferencnek — történetét, Faludi Ferenc római tartózkodásának kérdéseit. De főanyaga természetesen mindenütt az egyetemi életnek, ahol kell, statutumoknak, a doktoravatás módjainak s általában a magyar diákok ottani visszhangjának ismertetése. Egy Beroaldi Fülöp vagy egy Ficino alakja, tudománya és hatása minket is sok vonatkozásban és nagyon érdekel. Ez a jól megírt, sok-sok utánjárással készült bevezetés már alaposan bevilágít az adat-rengetegbe. Egészében azonban, ismétlem, maga a gazdag gyűjtemény az, amibe az irodalomtörténet bűvárai — természetesen más tudományokéi is — életet fognak önteni. Ezekből a szárazaknak látszó adatokból szellemi áramlatok története és irodalomtörténeti jelenségek ismerete fog kisugározni a későbbi vizsgálódók tevékenységében.

Tudjuk, egy emberélet munkája sem lehet teljes és tökéletes. Maga a szerző mondja el bevezetésében, hogy a bolognai *Memoriali* gyűjtemény (1265—1436) 322 kötetből áll s ebbe minden 20 lírán fölüli adásvételi ügyletet be kellett jegyezni, tehát az érkező és távozó diákok könyvvásárlásait vagy könyveladásait is. Ebből csak mintegy 10 kötet jelent meg nyomtatásban s máris gazdag forrása volt szerzőnknek: egy ember a 322 kötet kéziratot még akkor sem dolgozhatja föl, ha csak a bolognai magyar diákok adatainak szentelné életét. Bizonyára egybeült és más források is maradtak kiaknázatlanul. De mindennek tudatában is meg kell állapítanunk, hogy Veress Endre most megjelent munkája 1. minden hasonló magyar munka közül az első, amely lehetőleg teljes és összefoglaló mű, 2. mindenha alapvető kódexe marad az Olaszországot járt magyar diákok — ifjak és öregek — ismeretének.

Külön kiemeljük Bakócz Tamás bolognai és ferrarai tartózkodásának adatait, s rámutatunk arra az érdekes mozzanatra (Piccolomini bíboros leveleiből), amely bizonyossá teszi, hogy Zrednai Vitéz János járt Olaszországban.

A kötetet kiegészíti az ismeretlen (incertae) egyetemeken fölavatott magyar doktorok jegyzéke. Megszerzi Veress Endre a kiadványt iratok és levelek gyűjteményével is. Elsősorban olasz tanároknak magyar maecenásaihoz vagy magyar tanulókhöz írt leveleiről (pl. Beroaldo Fülöp levele Bakócz Tamáshoz), diákoknak egymáshoz írt leveleiről (pl. Fortunatus Máté levele Saluzzo hg. padovai tanulóhoz), egy-egy diák (Brenner Márton, Alárdi Mihály) naplójáról van szó, de érdekelnek minket Rovetta följegyzései is Paulus Hungarusról, Fabinyi Dániel padovai sírfömlirata, Forgách Ferenc levele stb. — sok becses művelődéstörténeti adat lelőhelye mindez. Egy *Régi magyar Latin Verselek Tárá*t kezdi meg Veress Endre magyarok olaszországi latin verseinek közrebocsátásával: a közel kétíves gyűjteményben Hunyadi Ferencnek, Szamosközy Istvánnak latin rigmusai is szerepelnek s a sort Faludi Ferencnek a Nemzeti Múzeumban őrzött, *Omniarium* néven ismert füzetéből egy latin epigrammája rekeszti be. A kötet végén hatalmas bibliográfia és tárgy- és névmutató van. Az előbbi kapcsán fölvetjük a gondolatot, hogy milyen hasznos lenne egy, a nemcsak Olaszországban, hanem általában külföldön tanult magyarokról szóló magyar irodalomnak teljes bibliográfiája. Veress Endre címjegyzéke is mutatja, milyen gazdag az idevágó irodalmunk; a tudomány jó hasznát látná egy teljes áttekintésnek.

Veress Endre nagy életművét illő tisztelettel köszöntjük. Nem a buzgó történetírónak, nem a lelkes és ki nem fáradó búvárnak, hanem elsősorban e hatalmas kötetbe foglalt eredményeinek jár ki ezúttal ez a köszöntés.

GALOS REZSŐ.

Otrokocsi Nagy Gábor: Református kollégiumi diák-irodalom a felvilágosodás korában. Öntudatlan népiesség kéziratos gyűjtemény-irodalmunkban. Debrecen, Nagy Károly 1942. Nagy 8-r. 89 lap.

Munkájának első két fejezetében megismertet bennünket a szerző azokkal a szempontokkal, melyek őt a többi fejezet anyagának kiválasztásában vezetik. Az 1780. és az 1835. év közé eső időszak magyar szellemi életének egy sajátos darabkája érdekl. A főcímben „diák-irodalom”-nak, az alcímben „gyűjtemény-irodalom”-nak nevezi dolgozatának tárgyát, s e kifejezéseken azokat a kéziratos köteteket kell értenünk, melyeket református kollégiumi diákok írtak tele kedvükre való, ízlésüknek megfelelő szépirodalmi termékekkel. E legnagyobbbrészt verses szövegű termékeknek nemcsak összeírói, azaz másolói, hanem majdnem kivétel nélkül a szerzői is diákok voltak. Akadtak kiváló tehetségű költők is, de a többség természetesen nem ilyen volt, s különben